

מספר הקורס: 6030425-00

שם הקורס בעברית: רוסיה במזרח התיכון

שם הקורס באנגלית: Russia in the Middle East

שנה"ל: תשפ"ד

שם המרצה: ד"ר דינה ליסונסקי

שם תוכנית הלימודים: התוכנית ללימודי מזרח התיכון והאסלאם

סיווג הקורס: שו"ס

משך והיקף הקורס: סמסטר ב', 2 ש"ס

נקודות זכות אקדמיות: 2 נ"ז

דרישות קדם: היסטוריה מודרנית: ארצות הליבה של העולם הערבי ותורכיה

מועד שעות הקבלה: יום ג' לאחר השיעור

פרטי קשר של המרצה: dina.lis@gmail.com

תיאור הקורס:

אחת השחקניות הראשיות בזירה הפוליטית הבינלאומית היא הפדרציה הרוסית. אמנם רוסיה עברה הרבה תהפוכות במאה השנים האחרונות, ובייחוד בעשורים האחרונים, אך בתוך כל התמורות האלו היא נשארה משמעותית בזירה הבינלאומית. עם זאת, מדיניות החוץ של רוסיה, בייחוד במזרח התיכון, היתה ועדיין נתונה לתמורות מרתקות שמשפיעות על כלל מדינות האזור, ובתוכן ישראל. קורס זה יתמקד בניחוח מגוון מקרי בוחן במדיניות החוץ הרוסית בעשור האחרון, תוך כדי שמירה על פרספקטיבה היסטורית. נבחן כיצד משפיעים יחסיה של הפדרציה הרוסית עם מדינות נאטו וארצות הברית בפרט, על מדיניותה במזרח התיכון ולהיפך.

כמו כן, ננסה לעמוד על התמורות שחלו במדיניות החוץ של ההנהגה הרוסית בתקופה הפוסט-סובייטית ושיקופן של תמורות אלה ברבדים החברתיים, התקשורתיים והפוליטיים בפדרציה הרוסית.

הקורס יתמקד בנקודות ציון עיקריות שהובילו לשינויים בתפיסה המדינית של רוסיה, וביניהן המלחמה בסוריה, המלחמה באוקראינה, הסערה סביב הבחירות בארה"ב, ועוד.

הקורס עצמו יהיה ויזואלי, אקטואלי וכמעט בכל שיעור נעלה כחלק מהדיון סוגיות אקטואליות מתוך הקשרים היסטוריים. כמובן חלק לא מבוטל יעסוק במלחמה הנוכחית באוקראינה על סיבותיה והשלכותיה על המזרח התיכון.

מטרות הקורס ותוצרי למידה:

בסיום הקורס הסטודנטים:

- א. יכירו ויזהו תהליכים מדיניים ביחסי רוסיה והמזרח התיכון לאורך ההיסטוריה.
- ב. יצליחו להצביע על התהליכים שהובילו לפירוקה של ברית המועצות ושינויי תפיסתה בנושא המזרח התיכון בעקבות כך.
- ג. יבינו את הפרספקטיבה הדו-קוטבית של התהליכים שקורים כיום במזרח התיכון, כולל אלה שהובילו למלחמה בסוריה ולתהפוכות נוספות בעידודן של מעצמות בינלאומיות גדולות, ורוסיה בראשן.
- ד. יוכלו להבדיל בין המגמות השונות בתמורות הגיאופוליטיות באזור בהקשר של הזוית הרוסית.

חובות הקורס והרכב הציון בקורס:

עבודה מסכמת (2,500-4,000 מילה): 100%

- ציון עובר בקורס: 60
- יש לקרוא את קריאת החובה לקראת כל שיעור.

פירוט השיעורים (מפגשים), הנושאים הנלמדים בכל שיעור וקריאת החובה והקריאה המומלצת

בכל שיעור:

שיעור מס' 1: מבוא: רוסיה כשחקנית בינלאומית בארועים השונים במזרח התיכון.

השאיפות האימפריאליות של רוסיה כפי שהן באות לידי ביטוי בנוכחותה והשפעתה באזורנו החל מהמאה ה-19: הקשרים עם הקהילות הנוצריות במזרח התיכון ובייחוד בארץ הקודש, חילופי אוכלוסיות, ועוד.

קריאת חובה:

Hellie, R. (2005). The structure of Russian imperial history. *History and Theory*, 44(4), pp. 88-103.

[MP1] עם הערות: הערה של יוסרי: הייתי מצויץ לרעיה להיפוך מדיניות של כל שיעור, לרוב 2-3 משפטים אשר מסבירים את חובנו מלכל סיפור

[MP2] עם הערות: הערה של יוסרי: הייתי מצויץ כי הייתה היסטוריה יחידה עם הפעילות של רוסיה היסטורית במאה ה-19. הפעילות במרחב העולמי אשר הייתה עם חילופי טריטוריות טריטוריות בארץ הקודש, הייתה אימפריאלית ביחסיות לקודם הישן מלבד לא. ישנו כל זיקמה זה הזמן עבור לטענת מרחב מוסק לכל הייתה במסגרת העולם

שיעור מס' 2: סקירה היסטורית

התייחסותה של האימפריה הרוסית אל המזרח התיכון כאל מרחב פעילות לגיטימי החל מהמאה ה-19 ועד היום.

קריאת חובה: עודד ע., (2004). *מדיניות החוץ של רוסיה: מן העידן הקומוניסטי לשנות ה-2000*, בהוצאת האוניברסיטה הפתוחה, 27-12.
קריאה מומלצת:

Paolantoni, J. (2012). Russian History: From the Early East Slavs to the Grand Duchy of Moscow. *Global Research*, 26. 1-7.

שיעור מס' 3: התבססותה של רוסיה כאימפריה עולמית.

התפיסות של פטר הגדול ולאחר מכן המלכה יקטרינה הגדולה אל המרחב המזרח תיכוני ומרכז אסיה כחלק מההתרחבות האימפריאלית של המולדת הרוסית.

קריאת חובה:
Kappeler, A. (2014). *The Russian empire: A multi-ethnic history*. Routledge, pp. 23-38.

קריאה מומלצת:
Cohen, A. (1998). *Russian imperialism: development and crisis*. Greenwood Publishing Group. pp. 41-70

שיעור מס' 4: גיחות למזרח התיכון: אסטרטגיות חוץ במאות ה-19 וה-20.

חצי האי קרים כעילה למלחמה בין האימפריה הרוסית והאימפריה העותמנית. היחס למוסלמים, חילופי אוכלוסיה, הפטריארכיה הרוסית האורתודוקסית כגורם קולוניאלי.

קריאת חובה:
Martin, V. (2012). *Law and custom in the steppe: the Kazakhs of the Middle Horde and Russian colonialism in the nineteenth century*. Routledge, pp. 28-43.

קריאה מומלצת:
Treadgold, D. (2018). *Twentieth Century Russia*. Routledge, pp. 31-51.

שיעור מס' 5: מדיניות החוץ במזרח התיכון בתקופה הסובייטית.

ברית המועצות והמפלגות הקומוניסטיות בעולם הערבי – מפלגת הבעת', איחוד הסוציאליסטים הערבים ועוד.

קריאת חובה:

Golan, G. (1990). *Soviet Policies in the Middle East: From World War Two to Gorbachev* (Vol. 2). CUP Archive, pp. 4-19

קריאה מומלצת:

Sheehan, J. J. (2009). The transformation of Europe and the end of the Cold War. *The Fall of the Berlin Wall: The Revolutionary Legacy of 1989*, pp. 36-68.

שיעור מס' 6: מדיניות החוץ במזרח התיכון בתקופה הסובייטית (המשך):

יזמה ומעורבות סובייטית במלחמות בעולם הערבי כחלק מהמלחמה הקרה: מלחמת ששת הימים, מלחמת יום הכיפורים, ומלחמות נוספות.

קריאת חובה:

Ro'i, Y. (2015). *The USSR and the Muslim world: Issues in domestic and foreign policy*. Routledge, pp. 148-163.

קריאה מומלצת:

De Wilde, P., & Zürn, M. (2012). Can the politicization of European integration be reversed?. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 50, pp. 137-153.

שיעור 7: מדיניות החוץ הסובייטית: מבט-על על המזרח התיכון לאחר הפרסטרויקה.

מדוע דוקא המזרח התיכון? ומה היחס לעמים המוסלמים שמצאו את עצמם מחוץ לשטחי רוסיה לאחר התפרקותה של ברית המועצות?

קריאת חובה:

Golan, G. (1990). *Soviet Policies in the Middle East: From World War Two to Gorbachev* (Vol. 2). CUP Archive, pp. 140-150.

קריאה מומלצת:

Halpern, M. (2015). *Politics of social change: in the Middle East and North Africa*. Princeton University Press, pp. 121-139.

שיעור 8: פירוקה של ברית המועצות והתמורות ביחסי החוץ שלה: זהויות, לאומיות וסכסוכים פנימיים.

מלחמות במדינות מרכז אסיה- הרפובליקות המוסלמיות של ברית המועצות לשעבר- גוררות התייחסות מצד גורמים קיצוניים במזרח התיכון- הפופולריות העולה של אל-קאעדה בטג'יקיסטן, המלחמה של כרים אסלאמוב בחזב אל-תחריר באוזבקיסטן, כניסתם של גורמים סעודיים, איראניים ותורכיים לשטחה של ברית המועצות לשעבר כסוכני דת והשפעה.

קריאת חובה:

Pursiainen, C. (2017). *Russian foreign policy and international relations theory*. Routledge. pp. 37-52.

שיעור 9: הפדרציה הרוסית: שם חדש, מטרות ישנות?

השינויים במדיניות הבטחון הלאומי של רוסיה חלים גם על ניסיונות ההתפשטות שלה אל המזרח התיכון. התפיסה הלאומית הרוסית מתייחסת אל המזרח התיכון כאל "הגבול הדרומי" שלה.

קריאת חובה:

Wallander, C. A. (1996). Ideas, Interests, and Institutions in Russian Foreign Policy. *The Sources of Russian Foreign Policy after the Cold War*. pp.188-204.

קריאה מומלצת:

Mankoff, J., & Mankoff, J. (2009). *Russian foreign policy: the return of great power politics* (Vol. 295, No. 10). Lanham, MD: Rowman & Littlefield. pp. 253-286.

שיעור 10: מקרה הבוחן של סוריה – המלחמה בסוריה כפלטפורמה לחיזוק מעמדה של רוסיה.

כניסתם של הכוחות הרוסיים לסוריה כדי לתמוך במשטר אסד, ביסוסם של בסיסי צבא בלטיקה ובאזורים נוספים במערב סוריה, כניסת כוחות וגנר, ועוד. מה המטרות העיקריות של רוסיה בסוריה?

קריאת חובה:

Hove, M., & Mutanda, D. (2015). The Syrian conflict 2011 to the present: Challenges and prospects. *Journal of Asian and African studies*, 50(5), pp. 559-570.

קריאה מומלצת:

Habets, I. (2016). Obstacles to a Syrian peace: the interference of interests. *European View*, 15(1), pp. 77-85.

שיעור 11: האביב הערבי – הזווית הרוסית.

האביב הערבי ריתק את הקברניטים הרוסיים לשינויים החלים בעולם הערבי ובמזרח התיכון בכלל. נראה כי השינויים הללו יצרו משבר שהפך להזדמנות בשביל הפדרציה הרוסית לשוב ולהפוך לסוכן השפעה במזרח התיכון ואף להנות ממשאביו.

קריאת חובה:

Malashenko, A. (2013). *Russia and The Arab Spring*, Carnegie Moscow Center, pp: 1-15. https://carnegieendowment.org/files/russia_arab_spring2013.pdf

שיעור 12: בחזרה לעולם דו-קוטבי – רוסיה מול ארצות הברית בזירות השונות.

הבחירות האחרונות בארצות הברית כמקרה בוחן. חזרתו של "המשחק הגדול" אל המזרח התיכון והיחסים של רוסיה עם איראן ותורכיה כחלק ממנו.

קריאת חובה:

Inkster, N. (2016). Information warfare and the US presidential election. *Survival*, 58(5), pp. 23-32.

קריאה מומלצת:

Ohlin, J. D. (2016). Did Russian cyber interference in the 2016 election violate international law. *Tex. L. Rev.*, 95, 15-79.

שיעור 13: יחסי רוסיה וישראל – היסטוריה, תיאום ציפיות, תחזיות לעתיד.

מתמיכה במלחמת 1948 וניסיון לייצר השפעה סובייטית בתוך מדינת ישראל, דרך שינויי המדיניות הסובייטית כלפי ישראל לאחר משפט הרופאים בברית המועצות בשנת 1953, ועד פרשת נעמה יששכר ולאחר מכן ניסיונות התיווך של ישראל במלחמה בין רוסיה ואוקראינה.

קריאת חובה:

נייר עמדה של Israeli European Policy Network: "רוסיה במזרח התיכון: נקודות המבט של האיחוד האירופי וישראל הרצליה, 26-27 בספטמבר 2016", עמ' 1-12.

<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/israel/13117.pdf>

קריאה מומלצת:

Magen, Z. (2015). Russian Activity in Current Crises in the Middle East: A View from Israel. *Russian and Israeli Outlooks on Current Developments in the Middle East*. Zvi Magen, Tatyana Karasova (Eds.)—Tel Aviv: Institute for National Security Studies. pp. 1-22.

Kolesnikov. A. (2017). *The Burden of Predictability: Russia's 2018 Presidential Election*, Carnegie Moscow Center.

https://carnegieendowment.org/files/Article_Kolesnikov_4_srok_2017_Eng_3.pdf